

N. Raos*

Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada
Ksaverska cesta 2, p.p. 291
10 001 Zagreb

Plagijat u znanosti: kultura obmane

Zeći na neki način iskušati u posljednje vrijeme toliko razvikan računalne programe za uspoređivanje tekstova, koji bi prema mišljenju mnogih trebali stati na kraj plagiranju stručnih i kvalifikacijskih radova, nasumično sam odabrao tekst iz ovog časopisa:

“Solima općenito nazivamo spojeve nastale neutralizacijom kiselina s bazama. Soli međutim nastaju i drugačijim vrstama kemijskih reakcija, a ne samo neutralizacijom. Tako na primjer otapanjem metala u kiselinama nastaju odgovarajuće soli. Soli mogu nastati reakcijama ionske izmjene, otapanjem metalnih oksida u kiselinama i slično. Za razliku od soli, dvostruke soli ili dvosoli čine zasebnu grupu kemijskih spojeva. Kao što njihovo ime kazuje, nastaju iz dvaju zasebnih soli s jednim zajedničkim ionom. Na primjer iz vodene otopine dobivene miješanjem otopina natrijeva sulfata i željezova(II) sulfata heksahidrata kristalizirat će amonijev željezov(II) sulfat heksahidrat, $(\text{NH}_4)_2\text{Fe}(\text{SO}_4)_2 \cdot 6\text{H}_2\text{O}$, sol koja je poznata pod nazivom Mohrova sol. Ovisno o vrstama soli koje ulaze u sastav dvostruke soli, iste se mogu podijeliti s obzirom na valenciju kationa na:”¹

Prihvatio sam se posla i u desetak minuta napisao tih pet rečenica izvornog teksta na drugačiji način:

“Općenito, solima zovemo kemijske spojeve dobivene neutralizacijom baza kiselinama. No soli nastaju i drugim reakcijama, ne samo neutralizacijom. Primjerice, one nastaju otapanjem kovina u kiselinama. Soli mogu usto nastati otapanjem metalnih oksida u kiselinama, reakcijama ionske izmjene i na druge načine. Dvosoli ili dvostruke soli zasebna su skupina spojeva. Kao što im ime kaže, dvosoli nastaju iz dviju soli sa zajedničkim ionom. Primjerice, iz otopine dobivene miješanjem vodenih otopina željezova(II) sulfata i amonijeva sulfata iskrystalizirat će se željezov(II) sulfat heksahidrat, $(\text{NH}_4)_2\text{Fe}(\text{SO}_4)_2 \cdot 6\text{H}_2\text{O}$, Mohrova sol. U ovisnosti o vrstama soli od kojih se formiraju dvosoli, one se mogu ovako podijeliti prema valenciji kationa:”

Rezultat? Računalni program za uspoređivanje tekstova nije otkrio nikakvu podudarnost mogega teksta s bilo kojim objavljenim tekstom, uključivo i ovim (0 % plagiarism, 100 % unique, 0 plagiarized sentences, 5 unique sentences). Kako je to moguće?

Kako je to moguće, da ponovim pitanje, kada u cijelom tekstu nisam ništa svojega dodao, niti išta tuđeg oduzeo (da bi se zbog toga moj tekst mogao smatrati kompilacijom izvornika), nego sam samo prestilizirao rečenice, s time da se neke moje intervencije mogu smatrati i čisto lektorskim zahvatima. Moj bi se tekst mogao smatrati originalnim u književnom smislu, recimo kao kad pisac

ispriča na svoj način već poznatu priču, no nikako u stručnom, znanstvenom smislu, jer se tu od autora očekuje vlastiti izbor podatka, konstatacija i činjenica. Ili, da dođemo do bitnoga, do temeljnog pitanja: “Može li se moj, ovdje navedeni tekst smatrati plagijatom?”

Čisto pravno gledano ne može. Priznati, objektivni i apsolutno nepristrani sudski vještak, računalni program za uspoređivanje tekstova, nedvojbeno je utvrdio da nema ni mrvice plagijarizma u mom tekstu. Njegovo bi vještačenje mogao eventualno pobijati neki vještak u ljudskome liku, no moj bi odvjetnik mogao lako tražiti izuzeće njegove ekspertize iz spisa, recimo zbog nekompetencije ili pristranosti. I što sad? Jesmo li legalizirali obmanu, ozakonili prijevaru?

Dublji je to problem od mogega igranja riječima i rečenicama tuđega teksta, pa čak i od pitanja plagijata u znanosti. Da bi se znalo što je obmana, što je prevara, treba najprije definirati ono što to nije. Treba definirati istinu. No, što je istina?

Odgovor je: nema je. Točnije, istina u suvremenom društvu, kako hrvatskom tako i svjetskom, nije neka jasna, a ponajmanje stalna kategorija. Nije jasna, jer ovisi o onome tko je definira, a nije ni stalna jer je podložna trenutačnim društvenim utjecajima, da ne kažem modi. Ono što je nekoć bila, a još uvijek je u nekim krugovima sramota (poput homoseksualizma), u drugima se smatra ponosom, dikom (*gay pride*). Dok neki u svojevremenoj prekidu trudnoće vide izraz ljudske slobode, drugi to isto smatraju zločinom, umorstvom. Ili da dođemo bliže našoj temi, fakultetska se diploma može krivotvoriti, ali se i do prave, zakonite diplome može doći bez (mnogo) učenja i znanja, primjerice ako se studira na fakultetu ili kod profesora s niskim pedagoškim standardima.** Iz toga slijedi nužan zaključak: u društvenoj sredini gdje je sve fluidno, nestalno i podložno društvenim utjecajima i raspoloženjima nemoguće je reći što je plagijat, a što nije. Stoga je borba protiv plagiranja, o kojoj se u posljednje vrijeme toliko čuje, kratkoga daha. Možemo je smatrati pomodnim trendom, ovaj put u području prava.

Literatura

1. N. Zečević, M. Ljubičić, J. Bjelić, H. Lisac, S. Valkov, Proizvodnja jednostavnog mineralnog dušičnog gnojiva u obliku dvostruke soli amonijeva sulfonitrata, Kem. Ind. 66 (9-10) (2017) 457–466, doi: <https://doi.org/10.15255/KUI.2016.041>.

** Evo primjera – priče iz života. Student prelazi s fakulteta na fakultet, pa ga voditelj studija pita zašto to čini. “Profesor kod kojeg sam studirao nema pojma o kemiji. To sam mu i na ispitu rekao” (pametno). Na to će voditelj studija: “Imate pravo. Sasvim se slažem s vama, taj ne zna ništa. Zato ćete sve kolegije koje ste kod njega položili morati kod mene ponovno upisati.”

* Dr. sc. Nenad Raos
e-pošta: raos@imi.hr